
Sprawy incydentalne w procesie o stwierdzenie nieważności małżeństwa

Incidental causes in the marriage nullity process

o. prof. dr hab. Wiesław Kiwior OCD

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

Wydział Prawa Kanonicznego

ORCID 0000-0001-7378-1256

e-mail: w.kiwior@uksw.edu.pl

Streszczenie: Przeprowadzone badanie dotyczące zagadnienia spraw incydentalnych w procesie o stwierdzenie nieważności małżeństwa, uregulowane w *Kodeksie Prawa Kanonicznego* z 1983 roku oraz w instrukcji procesowej *Dignitas connubii* z 2005 roku, pokazuje, że jest to problematyka złożona i trudna. Odnosi się to do pojęcia sprawy incydentalnej (określenie ustawodawcy i doktryny); sposobu rozpatrywania i rozstrzygania kwestii incydentalnych, jakie pojawiają się w trakcie sprawy głównej; roli spraw incydentalnych w poszukiwaniu prawdy i w ochronie sprawiedliwości w konkretnej sprawie dotyczącej nieważności małżeństwa; sposobu podchodzenia do spraw incydentalnych ze strony sędziego i stron procesowych. Przepisy regulujące zagadnienie spraw incydentalnych w procesie o stwierdzenie nieważności małżeństwa zmierzają do tego, aby zapewnić szybkie rozpatrzenie i rozstrzygnięcie sprawy głównej, ograniczyć niewłaściwe opóźnienia procesu przez strony procesowe, zagwarantować stronom prawo do obrony. Słuszne wyważenie tych dwóch kierunków nie jest jednak łatwe.

Słowa kluczowe: pojęcie sprawy incydentalnej, stwierdzenie nieważności małżeństwa, procedura w sprawie incydentalnej, odrzucenie wniosku *in limine*, orzeczenie incydentalne, odwołanie lub zmiana orzeczenia incydentalnego, zaskarżenie orzeczenia incydentalnego

Abstract: The research carried out on the issue of incidental causes in the marriage nullity process, regulated in the Code of Canon Law (1983) and the procedural instruction *Dignitas connubii* (2005), shows that it is a complex and difficult issue. This refers to the concept of an incidental cause (the definition of the legislator and in the doctrine); the way of examining and dealing with incidental causes that arise in the course of the principal case; the role of incidental causes in seeking truth and the safeguarding of justice in a specific case concerning the nullity of marriage; the way the judge and litigants handle incidental causes. The provisions regulating the issue of incidental causes in the declaration of the nullity of marriage aim to ensure quick examination and resolution of the principal

case, reducing delays in the trial caused by the litigants, and safeguarding the right to defence of the parties. Appropriate balancing of these two directions is not an easy task.

Keywords: definition of the incidental cause, declaration of the nullity of marriage, procedure in an incidental cause, rejection *in limine*, incidental decision, revoking or changing the incidental decision, appeal against the incidental decision

Treść: Wstęp. 1. Pojęcie sprawy incydentalnej. 2. Rozwaga we wnoszeniu spraw incydentalnych. 3. Czas wniesienia. 4. Podmiot wnoszący sprawę incydentalną. 5. Sędzia kompetentny. 6. Forma wniesienia sprawy incydentalnej. 7. Procedura. 7.1. Sposób wniesienia sprawy incydentalnej. 7.2. Odrzucenie wniosku *in limine*. 7.3. Rekurs od dekretu, który nie jest czysto zarządający. 7.4. Kompetencje kolegium sędziowskiego. 7.4.1. Odrzucenie lub przyjęcie kwestii incydentalnej. 7.4.2. Rozstrzygnięcie sprawy incydentalnej pod względem merytorycznym. 7.4.3. Zmiana decyzji rozstrzygającej. 8. Sędzia w składzie jednoosobowym. 9. Zaskarżenie rozstrzygnięcia sprawy incydentalnej. 9.1. Apelacja. 9.2. *Querela nullitatis* – nieważność. 9.3. *Restitutio in integrum*. Zakończenie.

Wstęp

Sprawy incydentalne, nazywane także sprawami wpadkowymi albo ubocznymi, są przedmiotem zainteresowania Kodeksu prawa kanonicznego z 1983 roku¹ oraz instrukcji procesowej *Dignitas connubii* z dnia 25 stycznia 2005 roku².

Kodeks, w księdze VII (*De processibus*), części II – *De iudicio contentioso*, sekcji I – *De iudicio contentioso ordinario*, tytule V – *De causis incidentibus*, poświęca temu zagadnieniu 11 kanonów, z czego 5 kanonów zajmuje się zagadnieniami ogólnymi dotyczącymi spraw

---

¹ Por. *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus*, 25.01.1983, AAS 75 (1983), pars II, s. 1-317; *Kodeks prawa kanonicznego promulgowany przez papieża Jana Pawła II w dniu 25 stycznia 1983 roku*. Stan prawny na dzień 18 maja 2022 roku. Zaktualizowany przekład na język polski, Poznań 2022, (dalej: KPK/83).

² Por. PONTIFICIUM CONSILIUM DE LEGUM TEXTIBUS, *Instructio servanda a tribunalibus dioecanis et interdioecanis in pertractandis causis nullitatis matrimonii Dignitas connubii*, 25.01.2005, Città del Vaticano 2005; tekst polski: PAPIESKA RADA DS. TEKSTÓW PRAWNYCH, *Instrukcja Dignitas connubii*, którą należy zachować w sądach diecezjalnych i międzydiecezjalnych w prowadzeniu spraw o nieważność małżeństwa, 25.01.2005, w: *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, red. P. MAJER, Kraków 2011, s. 1497-1596, (dalej: DC).

incydentalnych (kan. 1587-1591 KPK/83), natomiast 6 kanonów reguluje dwie konkretne sprawy incydentalne, mianowicie, niestawiennictwo stron (kan. 1592-1595 KPK/83) oraz interwencję osoby trzeciej w sprawie sądowej (kan. 1596-1597 KPK/83). W części *Kodeksu* poświęconej sprawom o stwierdzenie nieważności małżeństwa (kan. 1671-1691 KPK/83) tylko jeden raz pojawia się aluzja do sprawy incydentalnej, ale dotyczy ona czysto cywilnych skutków małżeństwa (kan. 1672 KPK/83), natomiast poza wspomnianym piątym tytule wyrażenie *causa incidens* pojawia się w kan. 1607 KPK/83 i nawiązuje do kan. 1589 § 1 KPK/83 oraz wyrażenie *questio incidens* pojawia się w kan. 1462 § 2 KPK/83 – nawiązującym do wspomnianych kan. 1592-1595 KPK/83, w kan. 1616 § 2 KPK/83 – mówiącym o kwestii incydentalnej spowodowanej sprzeciwem strony procesowej na poprawienie lub uzupełnienie wyroku oraz w kan. 1652 KPK/83 – mówiącym o kwestii incydentalnej spowodowanej koniecznością rozliczenia, o ile zachodzi taki przypadek, przed wykonaniem wyroku.

Wspomniana natomiast instrukcja procesowa *Dignitas connubii* poświęca sprawom incydentalnym tytuł VIII – *De causis incidentibus*, regulując zagadnienia ogólne, bez omawiania konkretnych spraw incydentalnych, którymi zajmuje się *Kodeks* (niestawiennictwo stron oraz interwencja osoby trzeciej w sprawie). O niestawiennictwie i nieobecności stron instrukcja wspomina wielokrotnie w innych miejscach (art. 133-134, 138 § 1-3, 139 § 1-2, 140 n. 13, 141-142 DC).

Trzeba stwierdzić, że zagadnienie spraw incydentalnych w kanonicznym postępowaniu sądowym, z jednej strony dotyczy zagwarantowania poszukiwania prawdy i ochrony sprawiedliwości, a z drugiej strony nie jest kwestią łatwą, zarówno w doktrynie, jak i w praktyce sądowej. Potwierdzają to badacze kanonicznego prawa procesowego, sędziowie i adwokaci³.

---

³ Por. S. PANIZO ORALLO, *Temas procesales y nulidad matrimonial*, Madrid 1999, s. 736-737; J. HUBER, *Le cause incidentali*, w: H. FRANCESCHI, J. LLOBELL, M.A. ORTIZ (red.), *La nullità del matrimonio: temi processuali e sostantivi in occasione della „Dignitas connubii”*, Roma 2005, s. 177; G. ERLEBACH, *Le cause incidentali...*, w: *Il giudizio di nullità matrimoniale dopo l'istruzione „Dignitas connubii”*, Città del Vaticano 2008, s. 477; C. GULLO, A. GULLO, *Prassi processuale nelle cause canoniche*

1. Pojęcie sprawy incydentalnej

Chociaż zasadniczo ustawodawca kościelny kwestię definiowania różnych instytucji pozostawia doktrynie, to jednak w odniesieniu do spraw incydentalnych zdecydował się na podanie ich prawnego określenia: dokonuje tego w kan. 1587 Kodeksu prawa kanonicznego z 1983 roku oraz w art. 217 instrukcji procesowej *Dignitas connubii*. Tenże artykuł instrukcji, doprecyzowując pojęcie kodeksowe stwierdza, że sprawa incydentalna ma miejsce wtedy, kiedy po rozpoczęciu instancji postępowania sądowego poprzez wezwanie sądowe strony pozwanej zostaje przedstawiona kwestia, która chociaż nie jest wyraźnie zawarta w piśmie skargowym, wprowadzającym sprawę główną, niemniej tak należy do tejże sprawy, że musi być najczęściej przed nią rozstrzygnięta⁴. W powyższym określeniu należy zwrócić szczególną uwagę na dwa czynniki, mianowicie, czas rozpoczęcia i rozstrzygnięcia sprawy incydentalnej oraz związek sprawy incydentalnej ze sprawą główną.

Sprawa incydentalna może się rozpocząć *incepto per citationem iudicio*⁵, *incepta per citationem iudicii instantia*⁶ – a więc po rozpoczęciu postępowania sądowego, po rozpoczęciu instancji, czyli po wezwaniu strony pozwanej. To z kolei oznacza, że w zakres tak rozumianej sprawy incydentalnej nie wchodzi sprawy spowodowane kwestiami, które pojawiają się przed rozpoczęciem procesu sądowego, czyli sprawy preliminarne, przedsądowe lub przedincydentalne (*pre-incidentali*), od których zależy możliwość wniesienia sprawy głównej,

---

di nullità del matrimonio, Città del Vaticano 2009, s. 243; P.A. BONNET, *Causa incidental*, w: J. OTADUY, A. VIANA, J. SEDANO (red.), *Diccionario General de Derecho Canónico*, Pamplona 2012, s. 960; G.P. MONTINI, *De iudicio contentioso ordinario. De processibus matrimonialibus*, Roma 2020, s. 565.

⁴ Por. kan. 1587 KPK/83, art. 217 DC: „Causa incidens habetur, quoties, incepta per citationem iudicii instantia, quaestio proponitur quae, tametsi libello, quo causa principalis introducitur, non contineatur expresse, nihilominus ita ad causam pertinet ut resolvi plerumque debeat ante eius definitionem”.

⁵ Por. kan. 1587 KPK/83.

⁶ Por. art. 217 DC.

albo sprawy dotyczące kwestii odnoszących się do innych podstaw sprawy głównej⁷. Warto jednak zauważyć, że sprawa preliminarzna, np. zarzut absolutnej niekompetencji sędziego, może być wniesiona także po rozpoczęciu instancji (wezwanie strony pozwanej) i wówczas staje się ona formalnie sprawą incydentalną⁸. Podobna sytuacja ze sprawami preliminarznych zachodzi wtedy, kiedy są one wnoszone przy apelacji przed wezwaniem strony pozwanej⁹. W zakres kodeksowego i instrukcyjnego rozumienia sprawy incydentalnej nie wchodzi również sprawy, które pojawiają się po rozstrzygnięciu sprawy głównej, czyli po wydaniu wyroku definitywnego, jak również sprawy odnoszące się do kwestii drugorzędnych (*questioni accessorie*), które nie wymagają rozstrzygnięcia przed wydaniem wyroku definitywnego, ale mogą być odroczone do momentu podjęcia decyzji końcowej w sprawie głównej, np. zasądzenie na pokrycie kosztów procesowych¹⁰.

Pomiędzy rozstrzygnięciem sprawy głównej i rozstrzygnięciem sprawy incydentalnej powinien istnieć ścisły związek. Najściślejszy związek to charakter przesądający, na podstawie którego rozstrzygnięcie sprawy incydentalnej determinuje lub może w jakimś stopniu wpłynąć na rozstrzygnięcie sprawy głównej i stąd przepisy mówią, że *resolvi plerumque debet* – najczęściej musi być rozstrzygnięta przed sprawą główną¹¹. Może się też zdarzyć, że wspomniany związek nie zachodzi i w konsekwencji sprawa wypadkowa nie ma charakteru prejudycjalnego¹².

⁷ Por. S. PANIZO ORALLO, *Temas procesales...*, s. 740; G. ERLEBACH, *Le cause incidentali...*, s. 487; S. VILLEGGIANTE, *Le questioni incidentali*, w: P.A. BONNET, C. GULLO (red.), *Il processo matrimoniale canonico*, Città del Vaticano 1994, s. 638-639; P.A. BONNET, *Causa incidental...*, s. 960-961; C. PAPALE, *I processi. Commento ai canoni 1400-1670 CIC*, Città del Vaticano 2017, s. 310-311.

⁸ Por. P.A. BONNET, *Causa incidental...*, s. 961-962.

⁹ Por. J.J.G. FAILDE, *Tratado de derecho procesal canónico*, Salamanca 2005, s. 298.

¹⁰ Por. G. ERLEBACH, *Le cause incidentali...*, s. 487; L. MADERO, *Le cause incidentali*, w: J.I. ARRIETA (red.), *Codice di Diritto Canonico e leggi supplementari. Commento*, Roma 2004, s. 1056; C. PAPALE, *I processi...*, s. 311.

¹¹ Por. kan. 1587 KPK/83, art. 217 DC.

¹² Por. C. PAPALE, *I processi...*, s. 309-310.

Oprócz wspomnianych dwóch czynników, wynikających z prawnego określenia sprawy incydentalnej, G. Erlebach bardzo mocno podkreśla jeszcze trzeci element, zawarty w kan. 1588-1591 Kodeksu prawa kanonicznego z 1983 roku i w art. 219-226 instrukcji *Dignitas connubii*, mianowicie procedurę, jaką należy zastosować w rozpatrywaniu i rozstrzyganiu spraw incydentalnych. Autor w konsekwencji stwierdza, że w zakres pojęcia sprawy incydentalnej, określonego w kan. 1587 KPK/83 i w art. 217 DC, nie wchodzi sprawy, dla których ustawodawca wyraźnie przewiduje procedurę specjalną, a więc odmienną od tej, jaka jest przewidziana dla spraw wypadkowych, o których mówią kan. 1587 KPK/83 i art. 217 DC.

W związku z powyższymi postanowieniami kodeksowymi i doprecyzowaniami instrukcji *Dignitas connubii*, a także uwzględniając tradycję kanonistyczną w zakresie spraw incydentalnych, pojawia się znaczący problem zakresu znaczeniowego pojęcia sprawy incydentalnej oraz związanej z nim ściśle procedury, jaka powinna być zastosowana w jej rozpatrzeniu i rozstrzygnięciu. Aktualna doktryna kanonistyczna, która porusza to zagadnienie, nie jest zgodna. G. Erlebach, mając na uwadze sprawy incydentalne, które spełniają warunki określone w kan. 1587-1591 KPK/83 i w art. 217-226 DC, czyli są przedstawiane po rozpoczęciu procesu przez wezwanie sądowe i są rozstrzygane według procedury wspólnej przed rozstrzygnięciem sprawy głównej, nazywa je prawdziwymi i właściwymi sprawami incydentalnymi¹³, natomiast sprawy incydentalne, które spełniają kryteria kan. 1587 KPK/83 i art. 217 DC, ale nie spełniają kryteriów wskazanych w kan. 1588-1591 KPK/83 i w art. 219-226 DC, i w konsekwencji są sprawami, dla których ustawodawca przewidział procedurę uproszczoną albo znacznie odrębną od procedury przewidzianej dla prawdziwych i właściwych spraw incydentalnych, nazywa sprawami incydentalnymi w znaczeniu szerokim¹⁴. Autor jest jednak przeciwny szerokiemu, chociaż zdywersyfikowanemu pojęciu sprawy incydentalnej, gdyż to, jego zdaniem, spowodowałoby negatywne

---

¹³ Por. G. ERLEBACH, *Le cause incidentali...*, s. 491 i 507.

¹⁴ Por. *Tamże*, s. 491.

skutki w praktyce sądowej¹⁵. Wydaje się, że podobną opinię podziela J. Huber¹⁶. Analiza stanowisk innych autorów wskazuje, że wyodrębniają oni sprawy wypadkowe w znaczeniu ścisłym i sprawy wypadkowe w znaczeniu szerokim. Pierwsze obejmują wszystkie sprawy incydentalne, które są przedstawiane w procesie od momentu wezwania stron aż do rozstrzygnięcia sprawy głównej i są rozpatrywane, w zależności od przypadku, według procedury wspólnej albo według procedur specjalnych, natomiast drugie obejmują także sprawy przedstawiane przed rozpoczęciem procesu przez wezwanie sądowe (preliminarne i prejudycjalne) oraz po rozstrzygnięciu sprawy głównej¹⁷.

Zajmiemy się bliżej sprawami incydentalnymi, które wchodzą w zakres ustawowego znaczenia spraw incydentalnych, tzn. kan. 1587-1591 KPK/83 oraz art. 217-226 DC. Natomiast nie będzie mowy o sprawach preliminarnych, które mają swoją odrębną procedurę, ani o sprawach incydentalnych w znaczeniu kan. 1587 KPK/83 i art. 217 DC, ale bez specyfiki określonej w kan. 1588-1591 KPK/83 i art. 219-226 DC, czyli z własną procedurą.

2. Rozwaga we wnoszeniu spraw incydentalnych

Instrukcja *Dignitas connubii* wyraźnie podkreśla, że w sprawach dotyczących nieważności małżeństwa, ze względu na naturę tego rodzaju spraw, które zmierzają do poznania i stwierdzenia prawdy obiektywnej dotyczącej osobowego stanu małżonków, które wchodzą w zakres dobra publicznego i nigdy nie przechodzą w stan rzeczy

---

¹⁵ Por. *Tamże*.

¹⁶ Por. J. HUBER, *Le cause incidentali...*, s. 179-180.

¹⁷ Por. S. PANIZO ORALLO, *Temas procesales...*, s. 740-741; J. GOTI ORDEÑADA, *Tratado de derecho procesal canónico*, Madrid 2001, s. 363; J. HUBER, *Le cause incidentali...*, s. 177; J.J.G. FAILDE, *Tratado de derecho...*, s. 298; M.J. ARROBA CONDE, *Diritto processuale canonico*, Roma 2006, s. 387-388; J.J.G. FAILDE, *La instrucción „Dignitas connubii” a examen*, Salamanca 2006, s. 192-193; P.A. BONNET, *Causa incidental...*, s. 960-961; F.J. RAMOS, P. SKONIECZNY, *Diritto processuale canonico*, 2/1, Roma 2014, s. 210-211; C. PAPALE, *I processi...*, s. 310-311; G.P. MONTINI, *De iudicio contentioso ordinario...*, s. 571.

osądzonej, nie powinno się zbyt łatwo wnosić i dopuszczać spraw incydentalnych, a jeśli już zostały dopuszczone, to wówczas powinny one być ze szczególną troską jak najszybciej rozstrzygnięte¹⁸. Jest to apel skierowany zarówno do podmiotów zamierzających wnieść sprawę incydentalną, jak i do sędziego, który musi podjąć decyzję o przyjęciu lub odrzuceniu przedstawionej sprawy incydentalnej.

Przedmiotowe zasady, których nie wskazuje Kodeks prawa kanonicznego, mają swoje źródło w przemówieniu św. Jana Pawła II do Roty Rzymskiej, z dnia 22 lutego 1996 roku, i powinny mieć zastosowanie we wszystkich rodzajach spraw¹⁹.

3. Czas wniesienia

Sprawy incydentalne w ścisłym znaczeniu pojawiają się, jak to już było powiedziane, dopiero do rozpoczęciu instancji, czyli po wezwaniu

---

¹⁸ Por. art. 218 DC.

¹⁹ Por. IOANNES PAULUS PP. II, *Allocutio ad Romanae Rotae iudices*, 22.01.1996, AAS 88 (1996), n. 4, s. 775: „Mai, tuttavia, dovrà dimenticarsi che si tratta di un bene indisponibile e che finalità suprema è l'accertamento di una verità oggettiva, che tocca anche il bene pubblico. In questa prospettiva, atti processuali quali la proposizione di certe «questioni incidentali», o comportamenti moratori, estranei, ininfluenti o che addirittura impediscono il raggiungimento di detto fine, non possono essere ammessi nel giudizio canonico. Pretestuoso, quindi, appare, in questo quadro generale, il ricorso a querele fondate su presunte lesioni del diritto di difesa, come pure la parte sa di applicare al giudizio di nullità di matrimonio norme di procedura, vevoli in processi di altra natura, ma del tutto incongruenti con cause le quali non passano mai in cosa giudicata. Sono principi, questi, che occorre elaborare e tradurre in chiara prassi giudiziaria, soprattutto ad opera della giurisprudenza del Tribunale della Rota Romana, così che non sia fatta violenza alla legge universale e particolare, né ai diritti delle parti legittimamente ammesse in giudizio, sollecitando anche correttivi dal legislatore ovvero una normativa di attuazione specifica del Codice, così come già è avvenuto nel passato”.

Na temat kryteriów zawartych w art. 218 piszą: G. ERLEBACH, *Le cause incidentali...*, s. 493-494; A. DZIĘGA, *Sprawy wpadkowe*, w: T. ROZKRUT (red.), *Komentarz do Instrukcji procesowej „Dignitas connubii”*, Sandomierz 2007, s. 298-299; G. MARAGNOLI, *Le cause incidentali*, w: M. POZZO, J. LLOBELL, J. MIÑAMBRES (red.), *Norme procedurali canoniche commentate*, Roma 2013, s. 450-451.

strony pozwanej i do rozstrzygnięcia sprawy głównej²⁰. Należy jednak zauważyć, że jeśli sprawa incydentalna jest wnoszona nie w sposób autonomiczny, lecz jako rekurs do kolegium sędziowskiego przeciwko dekretowi, który nie jest czysto zarządzający, wydanemu przez przewodniczącego, ponensa lub audytora, to wtedy wnoszący go podmiot ma do dyspozycji tylko 10 dni użytecznych od momentu prawnego powiadomienia go o wydanym dekrecie. Po upływie tego czasu uważa się, że uprawniony podmiot przyjął wydany dekret²¹.

4. Podmiot wnoszący sprawę incydentalną

W oparciu o ogólne zasady kodeksowe dotyczące procesu o stwierdzenie nieważności małżeństwa (*Kodeks* bowiem nie wymienia podmiotów uprawnionych do wniesienia sprawy incydentalnej, stosując formę bezosobową²²) oraz o postanowienia instrukcji *Dignitas connubii*, zawarte w art. 79 i 221 § 1 DC²³, można stwierdzić, że osobami, które mogą wnieść sprawę incydentalną będą: strony prywatne, czyli małżonkowie; strony publiczne, a więc obrońca wężła i rzecznik sprawiedliwości (jeśli występuje w sprawie); sam sędzia *ex officio* prowadzący sprawę główną²⁴. Niektórzy autorzy wyraźnie dodają, że również interwenienci uczestniczący w procesie mogą wnieść sprawę incydentalną²⁵. W odróżnieniu od aktualnego stanu prawnego, Kodeks prawa kanonicznego z 1917 roku oraz instrukcja

---

²⁰ Por. kan. 1587 KPK/83, art. 217 DC.

²¹ Por. art. 221 § 1 DC; J.J.G. FAILDE, *La instrucción...*, s. 195.

²² Por. kan. 1587 KPK/83: „Causa incidens habetur, quoties (...) questio proponitur (...)”. Tę samą normę podaje instrukcja w art. 217 DC.

²³ Por. art. 221 § 1 DC: „Nisi aliud expresse caevatur, pars cuius interest vel defensor vinculi a praesidis, ponentis vel auditoris decreto non mere ordinatorio ad collegium recurrere potest, ut causa incidens instituat”.

²⁴ Por. S. PANIZO ORALLO, *Temas procesales...*, s. 746-747; J. HUBER, *Le cause incidentali...*, s. 180-181; C. PAPALE, *I processi...*, s. 312.

²⁵ Por. A. MOLINA MELIÁ, M.E. OLMOS ORTEGA, *Derecho matrimonial canonico sustantivo e procesal*, Madrid 1987, s. 331; J.J.G. FAILDE, *Tratado de derecho...*, s. 299; S. PANIZO ORALLO, *Temas procesales...*, s. 746-747; C. PAPALE, *I processi...*, s. 312, przypis n. 11.

Provida Mater Ecclesia z 1936 roku wskazywały strony procesowe, rzecznika sprawiedliwości (jeśli występował w procesie) i obrońcę węgła jako podmioty uprawnione do wniesienia sprawy incydentalnej²⁶.

5. Sędzia kompetentny

Sędziego kompetentnego, do którego należy wnieść sprawę incydentalną określa kan. 1588 KPK/83 oraz art. 219 instrukcji *Dignitas connubii*: jest nim sędzia właściwy do rozstrzygnięcia sprawy głównej, w trakcie której pojawia się sprawa incydentalna. Może nim zatem być, stosownie do okoliczności oraz zgodnie z kan. 1673 § 3-4 KPK/83 i art. 227 instrukcji *Dignitas connubii*, sędzia orzekający w składzie jednoosobowym albo sąd kolegialny. W przypadku sprawy incydentalnej wnoszonej poprzez rekurs od dekretu, który nie jest czysto zarządzający²⁷, odpowiednią prośbę przedstawia się autorowi tegoż dekretu (przewodniczącemu, ponensowi albo audytorowi), który – o ile nie uzna, że wydany przez siebie dekret należy odwołać – powinien go niezwłocznie przekazać sądowi kolegialnemu²⁸. Jeżeli jednak sprawę główną rozpatruje sędzia w składzie jednoosobowym, to wówczas on sam – *congrua congruis referendo* – rozpatruje również sprawę incydentalną²⁹.

6. Forma wniesienia sprawy incydentalnej

Sprawa incydentalna, podobnie jak i sprawa główna, zasadniczo powinna być wniesiona w formie pisemnej, ale można to zrobić również w formie ustnej, ze wskazaniem uzasadnienia prawnego i faktycznego

---

²⁶ Por. *Codex Iuris Canonici Pii X Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus*, 27.05.1917, AAS 9 (1917), pars II, s. 1-593, can. 1837, p. 601; SACRA CONGREGATIO DE DISCIPLINA SACRAMENTORUM, *Instructio servanda a tribunalibus dioecesanis in pertractandis causis de nullitate matrimoniorum Provida Mater Ecclesia*, 15.08.1936, art. 187, *Acta Apostolicae Sedis* 28/9 (1936), s. 349.

²⁷ Zob. poniżej, p. 7.1 i 7.3.

²⁸ Por. art. 221 § 1-2 DC.

²⁹ Por. art. 227 DC.

oraz związku zachodzącego pomiędzy sprawą incydentalną i sprawą główną³⁰, o czym była już mowa wcześniej³¹. W przypadku formy ustnej, uzasadnionej przeszkodą w przedstawieniu pozwu, sędzia powinien polecić notariuszowi sporządzenie pisemnego aktu, który należy powodowi odczytać, aby mógł go potwierdzić. Tak sporządzony akt zastępuje, w odniesieniu do wszystkich skutków prawnych, pozew napisany przez powoda³².

7. Procedura

Postępowanie związane ze sprawami incydentalnymi, określone w kan. 1588-1591 KPK/83 i w art. 219-226 DC, może objąć zasadniczo dwa etapy: rozstrzygnięcie dotyczące przyjęcia lub odrzucenia kwestii incydentalnej do rozpatrzenia³³ i - o ile sprawa zostałaby przyjęta - rozpatrzenie dotyczące meritum sprawy incydentalnej przed wydaniem wyroku w sprawie głównej³⁴. Taki tok postępowania może jednak zostać znacząco zmodyfikowany ze względu na przepis kan. 1589 § 2 KPK/83 i odpowiadającego mu art. 222 § 3 DC, mówiących o możliwości odroczenia decyzji w sprawie incydentalnej do momentu rozstrzygnięcia sprawy głównej³⁵. Warto przy tym zauważyć, że w odniesieniu do takiej sytuacji ustawodawca nie określił sposobu postępowania dotyczącego meritum sprawy incydentalnej.

---

³⁰ Por. kan. 1588 KPK/83, art. 219 DC.

³¹ Zob. powyżej: 1. Pojęcie sprawy incydentalnej.

³² Por. kan. 1503 KPK/83, art. 115 § 2 DC.

³³ Por. art. 220 i 221 § 1 DC.

³⁴ Por. kan. 1589 § 1 KPK/83, art. 221 § 1 DC.

³⁵ L. Madero uważa, że jeśli sprawa incydentalna będzie rozstrzygnięta wraz ze sprawą główną w wyroku definitywnym, to wówczas nie będziemy mieć do czynienia z właściwą i prawdziwą sprawą incydentalną. Por. L. MADERO, *Le cause incidentali...*, s. 1056.

7.1. Sposób wniesienia sprawy incydentalnej

Uważna lektura postanowień kodeksowych i instrukcji *Dignitas connubii* pozwala wnioskować, że mamy dwa sposoby wniesienia sprawy incydentalnej: wniesienie autonomiczne i wniesienie poprzez rekurs. Wniesienie autonomiczne zachodzi wtedy, kiedy uprawniony podmiot prosi, aby rozstrzygnąć kwestię odmienną od sprawy głównej, ale mającą z nią związek. O takiej możliwości mówi art. 219 instrukcji *Dignitas connubii*, który jest powtórzeniem kan. 1588 KPK/83³⁶. Natomiast wniesienie poprzez rekurs zachodzi wówczas, gdy uprawniony podmiot wnosi rekurs do kolegium sędziowskiego od dekretu, który nie jest czysto zarządzający, wydanego przez przewodniczącego, ponensa lub audytora. O tej możliwości nie wspomina *Kodeks*, ale mówi o niej wyraźnie instrukcja w art. 221 § 1 DC³⁷.

7.2. Odrzucenie wniosku *in limine*

Jeśli sprawa incydentalna zostaje wniesiona autonomicznie do sędziego, który rozpatruje sprawę główną, wówczas instrukcja *Dignitas connubii* – uzupełniając przepisy kodeksowe – przewiduje wstępną ocenę przedłożonego wniosku ze strony przewodniczącego lub ponensa, pod względem spełnienia przez tenże wniosek dwóch podstawowych warunków koniecznych do tego, aby został on przyjęty do merytorycznego rozpatrywania, mianowicie: faktyczny związek podniesionej kwestii ze sprawą główną oraz podstawa prawna i faktyczna. Zatem w przypadku braku związku ze sprawą główną albo ewidentnego braku jakichkolwiek podstaw prawnych i faktycznych – *fumi boni iuris*, przewodniczący lub ponens może ją odrzucić *in limine*, czyli w chwili, gdy przedmiotowy wniosek jest składany³⁸, wydając

---

³⁶ Por. G. ERLEBACH, *Le cause incidentali...*, s. 494-495; F.J. RAMOS, P. SKONIECZNY, *Diritto processuale canonico...*, s. 215-218.

³⁷ Por. G. ERLEBACH, *Le cause incidentali...*, s. 497; F.J. RAMOS, P. SKONIECZNY, *Diritto processuale canonico...*, s. 218-219.

³⁸ Por. art. 220 DC; G. ERLEBACH, *Le cause incidentali...*, s. 496-497; F.J. RAMOS, P. SKONIECZNY, *Diritto processuale canonico...*, s. 217.

stosowny dekret³⁹. Są to dwie przyczyny odrzucenia wniosku *in limine* wskazane taksatywnie, ponieważ chodzi o przepis ograniczający prawa⁴⁰. Należy zauważyć, że wydany przez przewodniczącego kolegium sędziowskiego⁴¹ lub ponensa⁴² dekret nie jest obwarowany skutkami przypisanymi do dekretu w sprawie, o której mówi się, iż powinna być rozstrzygnięta *expeditissime* – *jak najszybciej*, zgodnie z kan. 1629 n. 5 KPK/83 i art. 280 n. 5 DC, i dlatego przysługuje od niego rekurs, o którym w art. 221 DC. Nie może być inaczej, ponieważ *Kodeks* rezerwuje przyjęcie lub odrzucenie kwestii incydentalnej kolegium sędziowskiemu⁴³, w odróżnieniu od przyjęcia lub odrzucenia skargi w sprawie głównej, należącego do kompetencji przewodniczącego kolegium sędziowskiego⁴⁴. Jeśli zatem kwestia incydentalna, wniesiona autonomicznie, została odrzucona przez przewodniczącego lub ponensa *in limine*, osobie zainteresowanej przysługuje prawo do wniesienia rekursu do kolegium sędziowskiego, rozpatrującego sprawę główną⁴⁵.

7.3. Rekurs od dekretu, który nie jest czysto zarządzający

Podobnie dzieje się w przypadku wniesienia kwestii incydentalnej w drodze rekursu. Instrukcja *Dignitas connubii* postanawia bowiem, że stronie zainteresowanej (prywatnej albo promotorowi sprawiedliwości, o ile występuje w sprawie) lub obrońcy węzła przysługuje rekurs od dekretu, który nie jest czysto zarządzający, wydanego przez przewodniczącego albo ponensa albo audytora, co w konsekwencji

---

³⁹ Por. art. 221 § 1 DC; J.J.G. FAILDE, *La instrucción...*, s. 194; F.J. RAMOS, P. SKONIECZNY, *Diritto processuale canonico...*, s. 217.

⁴⁰ Por. J. HUBER, *Le cause incidentali...*, s. 182.

⁴¹ Por. art. 46 § 2, nr 16 DC.

⁴² Por. art. 47 § 2 DC.

⁴³ Por. kan. 1588-1589 KPK/83; art. 219 i 221 § 1 DC; G. ERLEBACH, *Le cause incidentali...*, s. 496.

⁴⁴ Por. kan. 1505 § 1 KPK/83; art. 119 § 1 DC.

⁴⁵ Por. art. 220-221 DC; F.J. RAMOS, P. SKONIECZNY, *Diritto processuale canonico...*, s. 217-218.

powoduje wniesienie sprawy incydentalnej. W obu przypadkach zainteresowani mają do dyspozycji 10 dni użytecznych od powiadomienia o wydaniu dekretu (dekretu przewodniczącego lub ponensa odrzucającego wniosek *in limine* albo dekretu, który nie jest czysto zarządzający) na wniesienie rekursu⁴⁶. Jeśli zainteresowani nie wniosą w tym czasie rekursu, instrukcja uznaje to za akceptację dekretu⁴⁷.

Instrukcja zaznacza także, że rekurs – skierowany do kolegium sędziowskiego – należy przedłożyć autorowi zaskarżonego dekretu. Tenże autor ma dwie możliwości: może zaskarżony dekret odwołać albo natychmiast przekazać go kolegium sędziowskiemu⁴⁸.

7.4. Kompetencje kolegium sędziowskiego

Kolegium sędziowskie ma do podjęcia dwie zasadnicze decyzje: jedna dotyczy odrzucenia lub przyjęcia sprawy incydentalnej, a druga – rozstrzygnięcia przyjętej sprawy incydentalnej.

7.4.1. Odrzucenie lub przyjęcie kwestii incydentalnej

Zarówno *Kodeks*⁴⁹, jak i instrukcja *Dignitas connubii*⁵⁰, postanawiają, że po wpłynięciu prośby kolegium sędziowskie powinno:

- wysłuchać opinii obrońcy węzła i stron procesowych (w zależności od tego, kto wniósł sprawę incydentalną)⁵¹ na temat wniesionej sprawy;
- ocenić (*decernat*), czy kwestia incydentalna jest rzeczywiście uzasadniona prawnie i faktycznie, i czy wydaje się ona mieć związek ze sprawą główną;

---

⁴⁶ Por. art. 221 § 1 DC. Szerzej w: G. ERLEBACH, *Le cause incidentali...*, s. 497-499.

⁴⁷ Por. art. 221 § 1 DC.

⁴⁸ Por. art. 221 § 2 DC. Por. także: G. ERLEBACH, *Le cause incidentali...*, s. 499; J.J.G. FAILDE, *La instrucción...*, s. 194-195; G. MARAGNOLI, *Le cause incidentali...*, s. 452-453; F.J. RAMOS, P. SKONIECZNY, *Diritto processuale canonico...*, s. 218-219.

⁴⁹ Por. kan. 1589 § 1 KPK/83.

⁵⁰ Por. art. 222 § 1 DC.

⁵¹ Szerzej na ten temat: G. ERLEBACH, *Le cause incidentali...*, s. 500.

- w konsekwencji rozstrzygnąć czy wniesiona kwestia ma być odrzucona *in limine*, czy też ma być przyjęta.

W przypadku przyjęcia kwestii do rozpatrzenia, wyrażonego w stosownym dekrete, kolegium sędziowskie powinno podjąć kolejne decyzje dotyczące sposobu postępowania w rozpatrywaniu powstałej sprawy incydentalnej. Sprawa incydentalna może być bowiem rozpatrywana w sposób zwyczajny, a więc z zachowaniem pełnego trybu sądowego (ze sformułowaniem wątpliwości) i zakończona wydaniem wyroku interlokucyjnego; albo w sposób uproszczony, czyli z zastosowaniem postępowania ograniczonego do przedstawienia przez strony procesowe prywatne i publiczne pism (*memorialia*) zawierających ich stanowiska w sprawie, zakończonego wydaniem dekretu interlokucyjnego⁵². Ponadto ustawodawca – jak to już było wspomniane – daje kolegium sędziowskiemu możliwość, przy uwzględnieniu okoliczności konkretnej sprawy wпадkowej, odłożenia jej rozstrzygnięcia do czasu rozstrzygnięcia sprawy głównej⁵³. Ustawodawca postanawia, że powyższe decyzje, tj. odrzucenie lub przyjęcie kwestii incydentalnej i przyjęty sposób postępowania albo ewentualne odroczenie rozpatrzenia sprawy wпадkowej wraz ze sprawą główną, są podejmowane – zgodnie z kan. 1589 § 1-2 KPK/83 i art. 222 § 2-3 DC – *expeditissime*, co skutkuje brakiem możliwości ich zaskarżenia poprzez apelację albo poprzez jakikolwiek inny rekurs.

Oprócz wymienionych orzeczeń instrukcja *Dignitas connubii* przewiduje jeszcze jedną decyzję, jaką może podjąć kolegium sędziowskie. Chodzi o wezwanie do udziału w postępowaniu dotyczącym sprawy incydentalnej (jeśli zaleca to natura lub trudność sprawy wпадkowej) rzecznika sprawiedliwości, nawet jeśli nie uczestniczył dotychczas w sprawie głównej. Jego wezwanie może być spowodowane wnioskiem

---

⁵² Por. kan. 1589 § 1 KPK/83; art. 222 § 1 DC; G. ERLEBACH, *Le cause incidentali...*, s. 501-502; J.J.G. FAILDE, *La instrucción...*, s. 195; G. MARAGNOLI, *Le cause incidentali...*, s. 453; F.J. RAMOS, P. SKONIECZNY, *Diritto processuale canonico...*, s. 221-223.

⁵³ Por. art. 222 § 3 DC. O różnych interpretacjach odłożenia rozstrzygnięcia sprawy incydentalnej do czasu rozstrzygnięcia sprawy głównej pisze G. ERLEBACH, *Le cause incidentali...*, s. 483-485. Por. także: J. HUBER, *Le cause incidentali...*, s. 185-186.

stron prywatnych, obrońcy wężła małżeńskiego albo może być wezwaniem z urzędu⁵⁴.

7.4.2. Rozstrzygnięcie sprawy incydentalnej pod względem merytorycznym

Stosownie do obranego przez kolegium sędziowskie sposobu postępowania w merytorycznym rozstrzygnięciu sprawy incydentalnej, instrukcja procesowa *Dignitas connubii*, powołując się na teksty kodeksowe⁵⁵ wyjaśnia, że w przypadku rozstrzygnięcia przez trybunał kolegiálny sprawy wpadkowej wyrokiem interlokucyjnym, zasadniczo należy prowadzić postępowanie sądowe według przepisów dotyczących ustnego procesu spornego, zawartych w kan. 1658-1670 KPK/83⁵⁶. Jednocześnie ta sama instrukcja dodaje, idąc w tym także za postanowieniami kodeksowymi, że kolegium sędziowskie jest upoważnione do wprowadzenia, stosownie do okoliczności sprawy, pewnych zmian - mianowicie:

- jeśli sprawa incydentalna wydaje się być poważna, kolegium może podjąć decyzję o zastosowaniu przepisów dotyczących zwyczajnego procesu spornego⁵⁷;
- zarówno w przypadku postępowania w myśl przepisów o ustnym procesie spornym, jak i w przypadku postępowania według przepisów o zwyczajnym procesie spornym, kolegium sędziowskie jest uprawnione – ze względu na sprawniejsze postępowanie, ale bez uszczerbku dla sprawiedliwego rozstrzygnięcia sprawy wpadkowej – do uchylecia tych przepisów procesowych, które, zarówno w jednym, jak i w drugim rodzaju postępowania, nie są wymagane

---

⁵⁴ Por. art. 223 DC; J. HUBER, *Le cause incidentali...*, s. 184; G. ERLEBACH, *Le cause incidentali...*, s. 504-505; J.J.G. FAILDE, *La instrucción...*, s. 196; G. MARAGNOLI, *Le cause incidentali...*, s. 454.

⁵⁵ Por. kan. 1590 § 1-2 KPK/83.

⁵⁶ Por. art. 224 § 1 DC.

⁵⁷ Por. kan. 1590 § 1 KPK/83; art. 224 § 1 DC.

do ważności czynności procesowych. Tego rodzaju decyzję należy wydać w odpowiednio umotywowanym dekrete⁵⁸.

W przypadku rozstrzygnięcia przez trybunał kolegiálny sprawy wpađkowej dekretem interlokucyjnym⁵⁹, instrukcja *Dignitas connubii* – w odróżnieniu do przepisów kodeksowych – dodaje, że po dopuszczeniu sprawy do rozpatrywania należy jak najszybciej (*quam citius*) wydać dekret, w którym stronom procesowym i obrońcy wężła wyznaczy się czas użyteczny na przedstawienie swoich pism obrończych (*memorialia*), i że kolegium sędziowskie jest uprawnione do powierzenia rozstrzygnięcia powstałej sprawy incydentalnej sędziemu jednoosobowemu, czyli audytorowi lub przewodniczącemu trybunału kolegiálnego, o ile nie wynika jasno, że sprawą powinno zająć się samo kolegium albo natura sprawy wymaga jego interwencji⁶⁰. W dekrete zlecającym rozpatrzenie sprawy incydentalnej sędziemu jednoosobowemu kolegium sędziowskie może jednocześnie wyznaczyć czas na przedstawienie obrony⁶¹.

7.4.3. Zmiana decyzji rozstrzygającej

W ramach przepisów regulujących zagadnienie spraw incydentalnych instrukcja *Dignitas connubii* nie podaje przepisów dotyczących wyroku interlokucyjnego lub dekretu interlokucyjnego rozstrzygającego meritum sprawy incydentalnej. W tej kwestii należy odnieść się do

---

⁵⁸ Por. kan. 1590 § 1, 1670 KPK/83; art. 224 § 2 DC. Szerzej na temat rozstrzygnięcia wyrokiem interlokucyjnym: J. HUBER, *Le cause incidentali...*, s. 184-185; G. ERLEBACH, *Le cause incidentali...*, s. 502-503; J.J.G. FAILDE, *La instrucción...*, s. 196-197; G. MARAGNOLI, *Le cause incidentali...*, s. 454-455; F.J. RAMOS, P. SKONIECZNY, *Diritto processuale canonico...*, s. 225.

⁵⁹ Por. kan. 1590 § 2 KPK/83.

⁶⁰ Por. art. 225 DC.

⁶¹ Por. G. ERLEBACH, *Le cause incidentali...*, s. 503. Szerzej na temat rozstrzygnięcia dekretem interlokucyjnym: J. HUBER, *Le cause incidentali...*, s. 185; J.J.G. FAILDE, *La instrucción...*, s. 197; G. MARAGNOLI, *Le cause incidentali...*, s. 455-456; F.J. RAMOS, P. SKONIECZNY, *Diritto processuale canonico...*, s. 225-226.

przepisów kodeksowych⁶², przejętych następnie przez instrukcję w tytule dziesiątym, poświęconych decyzji sędziego⁶³.

Przejmując także przepis kodeksowy z kan. 1591 KPK/83 i uzupełniając go, instrukcja mówi o możliwości uchylecia albo poprawienia (*revocare aut reformare*) wydanego dekretu lub wyroku interlokucyjnego rozstrzygającego sprawę incydentalną. Może tego dokonać kolegium sędziowskie – zarówno w przypadku wydania decyzji przez kolegium, jak i przez przewodniczącego lub audytora – jeśli spełnione są jednocześnie następujące warunki:

- sprawa główna nie została jeszcze zakończona, czyli nie został wydany wyrok definitywny;
- wydane orzeczenie interlokucyjne nie ma mocy wyroku definitywnego; w przeciwnym przypadku, zgodnie z art. 259 DC, nie mogłoby być ono odwołane, ale przysługiwałaby od niego apelacja;
- istnieje słuszna przyczyna, co oznacza, że kolegium nie może działać w sposób arbitralny;
- odpowiedni wniosek strony procesowej lub obrońcy węzła, albo z urzędu po wysłuchaniu stron procesowych i obrońcy węzła⁶⁴. Stosownie do okoliczności sprawy należy uwzględnić również rzecznika sprawiedliwości⁶⁵.

---

⁶² Por. kan. 1607-1618 KPK/83.

⁶³ Por. art. 246-262 DC. Zwraca na to uwagę G. ERLEBACH, *Le cause incidentali...*, s. 503-504. Wyrok incydentalny lub dekret incydentalny, który rozstrzyga meritum sprawy incydentalnej, musi być oczywiście umotywowany prawnie i faktycznie. Por. J.J.G. FAILDE, *Tratado de derecho procesal canónico...*, s. 303.

⁶⁴ Por. art. 226 DC. Szerzej w: J. HUBER, *Le cause incidentali...*, s. 186-187; G. ERLEBACH, *Le cause incidentali...*, s. 504; J.J.G. FAILDE, *La instrucción...*, s. 197-178; G. MARAGNOLI, *Le cause incidentali...*, s. 456-457; F.J. RAMOS, P. SKONIECZNY, *Diritto processuale canonico...*, s. 227-228.

⁶⁵ Por. art. 58, 57 § 2-3, 59 n. 2, 223 DC. Pisze o tym: G. ERLEBACH, *Le cause incidentali...*, s. 505.

8. Sędzia w składzie jednoosobowym

Wprawdzie sprawy o nieważność małżeństwa muszą być rozpatrywane przez trybunał kolegialny, złożony z trzech sędziów⁶⁶, ale w przypadku niemożliwości ustanowienia kolegium w sądzie pierwszej instancji, biskup diecezjalny powinien powierzyć sprawę sędziemu orzekającemu w składzie jednoosobowym, będącemu duchownym, który tam, gdzie to możliwe powinien dobrać sobie dwóch asesorów⁶⁷. Jeśli w takiej sytuacji, w trakcie sprawy głównej, pojawi się sprawa incydentalna, to wówczas – zgodnie z art. 227 instrukcji *Dignitas connubii* – tenże sędzia jednoosobowy sam może ją rozpatrzyć i rozstrzygnąć, *congrua congruis referendo* – z zachowaniem odpowiednich przystosowań⁶⁸.

9. Zaskarżenie rozstrzygnięcia sprawy incydentalnej

W odniesieniu do zaskarżenia merytorycznego rozstrzygnięcia sprawy incydentalnej należy wspomnieć o apelacji, *querelae nullitatis i restitutionis in integrum*.

9.1. Apelacja

Instrukcja *Dignitas connubii* w art. 228, mając na uwadze kan. 1629 n. 4 KPK/83 mówi, że nie przysługuje autonomiczna apelacja od

---

⁶⁶ Por. kan. 1425 § 1, n. 1 KPK/83; art. 30 § 1 DC.

⁶⁷ Por. kan. 1673 § 4 KPK/83: „Jeżeli w diecezji lub w pobliskim sądzie, wybranym zgodnie z przepisem § 2, nie ma możliwości ustanowienia sądu kolegiального, biskup moderator powinien powierzyć sprawę sędziemu orzekającemu w składzie jednoosobowym, będącemu duchownym, który tam, gdzie to możliwe, powinien dobrać sobie dwóch asesorów cieszących się dobrą opinią, biegłych w naukach prawnych lub humanistycznych, zatwierdzonych przez biskupa do tego zadania; temuż sędziemu orzekającemu w składzie jednoosobowym, o ile nie stwierdzono inaczej, przysługują kompetencje przyznane kolegium, przewodniczącemu lub ponensowi”.

⁶⁸ Por. G. ERLEBACH, *Le cause incidentali...*, s. 505-507; G. MARAGNOLI, *Le cause incidentali...*, s. 457.

wyroku interlokucyjnego lub dekretu interlokucyjnego, który nie ma mocy wyroku definitywnego, czyli nie uniemożliwia prowadzenia procesu w sprawie głównej albo nie kończy procesu lub jakiegoś jego stopnia w sprawie głównej, przynajmniej w odniesieniu do którejś ze stron procesowych⁶⁹. Apelacja autonomiczna jest zatem możliwa tylko wtedy, gdy wyrok interlokucyjny lub dekret interlokucyjny posiada moc wyroku definitywnego⁷⁰. W przeciwnym wypadku apelacja jest możliwa tylko w połączeniu z apelacją od wyroku definitywnego⁷¹.

9.2. *Querela nullitatis* – nieważność

Ważność wyroku interlokucyjnego lub dekretu interlokucyjnego dotyczącego meritum sprawy incydentalnej można zaskarżyć, w zależności od jego mocy, za pośrednictwem skargi albo zarzutu. G. Erlebach uważa, że skargę o nieważność orzeczenia interlokucyjnego można zastosować wobec orzeczenia mającego moc wyroku definitywnego⁷², co dopuszczają także inni autorzy⁷³, natomiast zarzut nieważności mógłby być uwzględniony wobec orzeczenia pozbawionego takiej mocy⁷⁴.

---

⁶⁹ Por. kan. 1618 KPK/83; art. 262 DC.

⁷⁰ Por. J. HUBER, *Le cause incidentali...*, s. 187; J.J.G. FAILDE, *La instrucción...*, s. 198-179; G. MARAGNOLI, *Le cause incidentali...*, s. 457-458; F.J. RAMOS, P. SKONIECZNY, *Diritto processuale canonico...*, s. 229-230; P.A. BONNET, *Sentencia interlocutoria*, w: J. OTADUY, A. VIANA, J. SEDANO (red.), *Diccionario General de Derecho Canónico*, VII, Pamplona 2012, s. 273-274.

⁷¹ Por. kan. 1629 n. 4 KPK/83; art. 280 § 1 nr 4 DC.

⁷² Por. G. ERLEBACH, *Le cause incidentali...*, s. 507.

⁷³ Por. A. SABATTANI, *Le impugnative delle decisioni incidentali*, *Ephemerides Iuris Canonici* 41-42 (1985-1986), s. 98-99; G. MARAGNOLI, *Le cause incidentali...*, s. 458; F.J. RAMOS, P. SKONIECZNY, *Diritto processuale canonico...*, s. 230; G.P. MONTINI, *De iudicio contentioso ordinario...*, s. 588-589.

⁷⁴ Por. G. ERLEBACH, *Le cause incidentali...*, s. 507.

9.3. *Restitutio in integrum*

Restitutio in integrum ma zastosowanie wobec wyroku, który spełnia jednocześnie trzy warunki: jest ważny, przeszedł w stan rzeczy osądzonej i jest wyraźnie niesprawiedliwy z powodów wskazanych taksatywnie przez Kodeks⁷⁵. W odniesieniu do merytorycznych rozstrzygnięć spraw incydentalnych można by było zastanawiać się nad ewentualną zastosowalnością *restitutionis in integrum* jedynie wobec decyzji mających moc wyroku definitywnego. W tym momencie pojawia się jednak różnorodność stanowisk w doktrynie oraz rozbieżność w orzecznictwie, a sprawa komplikuje się jeszcze bardziej z powodu nie jednakowego rozumienia pojęcia *sprawy incydentalnej*⁷⁶. W konsekwencji niektórzy autorzy opowiadają się za zastosowaniem *restitutionis in integrum*⁷⁷; inni uważają, że jest to wątpliwe⁷⁸; inni opowiadają się przeciw możliwości skorzystania z *restitutionis in integrum*⁷⁹, podkreślając dodatkowo, że tego rodzaju środek zaskarżenia jest dopuszczalny tylko przeciwko wyrokowi, a nie przeciwko dekretowi⁸⁰; inni nie podejmują tego problemu⁸¹. Wydaje się, że jeśli decyzja rozstrzygająca sprawę incydentalną, zarówno w formie wyroku incydentalnego, jak i dekretu incydentalnego, posiada moc wyroku definitywnego i natura sprawy incydentalnej umożliwia przejście rozstrzygnięcia w stan rzeczy osądzonej, to w przypadku

---

⁷⁵ Por. kan. 1645 § 1-2 KPK/83.

⁷⁶ Por. J.J.G. FAILDE, *La instrucción...*, s. 196 i 199.

⁷⁷ Por. A. SABATTANI, *Le impugnative delle decisioni incidentali*, s. 98-99; P.A. BONNET, *Sentencia interlocutoria...*, s. 274-275. F.J. RAMOS, P. SKONIECZNY, *Diritto processuale canonico...*, s. 230; G.P. MONTINI, *De iudicio contentioso ordinario...*, s. 589-590.

⁷⁸ Por. G. MARAGNOLI, *Le cause incidentali...*, s. 458.

⁷⁹ Por. J. HUBER, *Le cause incidentali...*, s. 188; C. GULLO, A. GULLO, *Prassi processuale...*, s. 246.

⁸⁰ Por. J. HUBER, *Le cause incidentali...*, s. 188.

⁸¹ Por. J.J.G. FAILDE, *Tratado de derecho procesal canónico...*, s. 303, TENŻE *La instrucción...*, s. 196 i 199; G. ERLEBACH, *Le cause incidentali...*, s. 507; G. MARAGNOLI, *Le cause incidentali...*, s. 457; L. MADERO, *Le cause incidentali...*, s. 1193.

jego wyraźnej niesprawiedliwości można skorzystać z przywrócenia do stanu poprzedniego.

Zakończenie

Zagadnienie spraw incydentalnych w procesie o stwierdzenie nieważności małżeństwa jest rzeczywiście zagadnieniem skomplikowanym. Dotyczy to pojęcia sprawy incydentalnej, zarówno wskazanego przez ustawodawcę, jak i proponowanego przez doktrynę; funkcji spraw incydentalnych w rozpatrywaniu i rozstrzyganiu spraw głównych; sposobu rozpatrywania i rozstrzygania kwestii incydentalnych, jakie pojawiają się w trakcie sprawy głównej; sposobu podchodzenia do spraw incydentalnych ze strony sędziego i stron procesowych.

Stosowne przepisy wydane przez ustawodawcę kościelnego zmierzają do tego, aby zagwarantować stronom pełne prawo do obrony, zapewnić szybkie rozpatrzenie i rozstrzygnięcie sprawy głównej, ograniczyć niewłaściwe opóźnienia procesu przez strony procesowe (odrzućcie wniosku *in limine*, podjęcie decyzji *expeditissime*). Słuszne wyważenie tych dwóch kierunków nie jest jednak łatwe.

References

Źródła

Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus, 25.01.1983, AAS 75 (1983), pars II, s. 1-317; *Kodeks prawa kanonicznego promulgowany przez papieża Jana Pawła II w dniu 25 stycznia 1983 roku*. Stan prawny na dzień 18 maja 2022 roku. Zaktualizowany przekład na język polski, Poznań 2022.

Codex Iuris Canonici Pii X Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus, 27.05.1917, AAS 9 (1917), pars II, s. 1-593.

IOANNES PAULUS PP. II, *Allocutio ad Romanae Rotae iudices*, 22.01.1996, AAS 88 (1996), s. 773-777.

PONTIFICIUM CONSILIUM DE LEGUM TEXTIBUS, *Instructio servanda a tribunalibus dioecanis et interdioecanis in pertractandis causis nullitatis matrimonii Dignitas connubii*, 25.01.2005, Città del Vaticano 2005; tekst polski: PAPIESKA RADA DS. TEKSTÓW PRAWNYCH, *Instrukcja Dignitas connubii*, którą należy zachować w sądach diecezjalnych i międzydiecezjalnych w prowadzeniu spraw o nieważność małżeństwa, 25.01.2005, w: *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, red. P. MAJER, Kraków 2011, s. 1497-1596.

SACRA CONGREGATIO DE DISCIPLINA SACRAMENTORUM, *Instructio servanda a tribunalibus dioecesanis in pertractandis causis de nullitate matrimoniorum Provida Mater Ecclesia*, 15.08.1936, w: *Acta Apostolicae Sedis* 28/9 (1936) 313-361.

Literatura

- ARROBA CONDE M.J., *Diritto processuale canonico*, Roma 2006.
- BONNET P.A., *Causa incidental*, w: J. OTADUY, A. VIANA, J. SEDANO, (red.), *Diccionario General de Derecho Canónico*, I, Pamplona 2012, s. 960-964.
- BONNET P.A., *Sentencia interlocutoria*, w: J. OTADUY, A. VIANA, J. SEDANO, (red.), *Diccionario General de Derecho Canónico*, VII, Pamplona 2012, s. 273-275.
- DZIĘGA A., *Sprawy wpadkowe*, w: T. ROZKRUT (red.), *Komentarz do Instrukcji procesowej „Dignitas connubii”*, Sandomierz 2007, s. 297-306.
- ERLEBACH G., *Le cause incidentali*, w: *Il giudizio di nullità matrimoniale dopo l’istruzione „Dignitas connubii”*, Città del Vaticano 2008, s. 477-508.
- FAILDE J.J.G., *La instrucción „Dignitas connubii” a examen*, Salamanca 2006.
- FAILDE J.J.G., *Tratado de derecho procesal canónico*, Salamanca 2005.
- GOTI ORDEÑADA J., *Tratado de derecho procesal canónico*, Madrid 2001.
- GULLO C., GULLO A., *Prassi processuale nelle cause canoniche di nullità del matrimonio*, Città del Vaticano 2009.
- HUBER J., *Le cause incidentali*, w: H. FRANCESCHI, J. LLOBELL, M.A. ORTIZ, (red.), *La nullità del matrimonio: temi processuali e sostantivi in occasione della „Dignitas connubii”*, Roma 2005, s. 177-191.
- MADERO L., *Le cause incidentali*, w: J.I. ARRIETA, *Codice di Diritto Canonico e leggi supplementari. Commento*, Roma 2004, s. 1056-1062.
- MARAGNOLI G., *Le cause incidentali*, w: M. POZZO, J. LLOBELL, J. MIÑAMBRES, (red.), *Norme procedurali canoniche commentate*, Roma 2013, s. 449-458.
- MOLINA MELIÁ A., OLMOS ORTEGA M.E., *Derecho matrimonial canonico sustantivo e procesal*, Madrid 1987.
- MONTINI G.P., *De iudicio contentioso ordinario. De processibus matrimonialibus*, Roma 2020.
- PANIZO ORALLO S., *Temas procesales y nulidad matrimonial*, Madrid 1999.
- PAPALE C., *I processi. Commento ai canoni 1400-1670 CIC*, Città del Vaticano 2017.
- RAMOS F.J., SKONIECZNY P., *Diritto processuale canonico*, 2/1, Roma 2014.
- SABATTANI A., *Le impugnative delle decisioni incidentali*, *Ephemerides Iuris Canonici* 41-42 (1985-1986), s. 89-101.
- VILLEGGIANTE S., *Le questioni incidentali*, w: BONNET P.A., GULLO C. (red.), *Il processo matrimoniale canonico*, Città del Vaticano 1994, s. 633-676.

Nota o autorze

O. prof. dr hab. Wiesław Kiwior OCD – prezbiter z zakonu karmelitów bosych, profesor doktor habilitowany nauk prawnych w dyscyplinie prawo kanoniczne, profesor na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, kierownik Katedry Kanonicznego Prawa Karnego, Procesowego i Administracyjnego na Wydziale Prawa Kanonicznego UKSW w Warszawie.